

Anàlisi de la presència dels estereotips de gènere a l'Educació Física de l'escola Pérez Sala.

Alumna, Marta Montoro Lozano

Professora, Dra. Dolors Ribalta Alcalde

Grau en Ciències de l'educació Primària.

Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i l'Esport.

Blanquerna. Universitat Ramon Llull

21 de Maig del 2019

Resum:

Actualment es parla de la importància de que els infants, independentment del gènere al qual pertanyen, tinguin igualtat d'oportunitats de realitzar activitat física a l'escola. Els estereotips de gènere poden influenciar en la desigualtat d'aquestes.

Aquesta recerca consisteix doncs en l'anàlisi de la presència dels estereotips de gènere durant les sessions d'Educació Física dels nens i nenes de sisè de l'escola Pérez Sala, situada a Vilassar de Mar. Per fer l'anàlisi després de fer recerca de la informació necessària, s'ha partit de tres objectius: Analitzar les relacions de gènere entre l'alumnat a les classes d'Educació Física; Analitzar la interacció docent-alumnat en les classes d'Educació Física per comprendre les relacions de gènere i per últim, analitzar la postura del mestre/a en la reproducció/control dels estereotips de gènere. Per tal de donar resposta a aquests objectius, s'han dissenyat i portat a terme dos instruments, un qüestionari per a l'alumnat i una graella d'observació sistemàtica realitzada durant sis sessions a l'escola. Després d'analitzar les dades, s'ha arribat a la conclusió de que els estereotips de gènere en les classes d'Educació Física d'aquest centre segueixen presents en molts dels aspectes analitzats.

Paraules clau: Estereotips, gènere, coeducació, educació física, currículum ocult.

Abstract:

We are currently talking about the importance that children, regardless of the genre they belong to, have equal opportunities to do sport at school. Gender stereotypes can influence the inequality of this opportunities.

This search consists in analyzing the presence of gender stereotypes during Physical Education classes of the sixth-grade boys and girls of the Pérez Sala school in Vilassar de Mar. To do the analysis, after doing the search of the necessary information, it has started with the following objectives: Analyze the gender relationship between students; Analyze the gender relationship between the teacher and the students, and analyze the teacher's position in the reproduction and control of gender stereotypes. In order to respond these three objectives, a questionnaire has been made to students and six sessions have been observed from a systematic grid. After obtaining the data and analyzing them, we have come to the conclusion that gender stereotypes in the area of Physical Education of this school are still present in most of the aspects analyzed.

Key words: stereotypes, gender, coeducation, physical education, hidden curriculum.

INTRODUCCIÓ

En aquests darrers anys i ara a l'actualitat, sentim a parlar de la necessitat que els infants tinguin l'oportunitat de practicar activitat física sense fer diferències segons si són nens o nenes.

Els estereotips de gènere són un dels factors principals que ajuden a que aquestes diferències existeixin. Aquests encara es troben molt presents en l'àmbit de l'educació i sobretot en el d'Educació Física.

Els principals estudis que s'han fet sobre les relacions de gènere en l'Educació Física, duts a terme des de principis dels anys 90, exposen que generalment es segueixen reproduint els estereotips i les relacions entre nens i nenes segueixen sent desiguals (Soler, 2008).

D'acord amb Mosquera i Puig (2002) s'entén que els estereotips són:

“Representacions mentals de determinats grups (en funció del sexe, de l'edat, de la raça, de la professió, del tipus d'esport practicat, etc.) pel que fa al seu comportament, actituds, valors, expectatives, etc., que han acabat configurant una etiqueta social, i ens indiquen el que un individu és per als altres en funció de la seva pertinença a aquell grup.” (p. 99)

Per tant, si per estereotip entenem que són etiquetes que les posa la societat segons una sèrie de característiques que presenta l'individu, els estereotips de gènere, tal i com diu Illera (2017) són representacions mentals configurades per la societat que indiquen com ha de ser una persona segons el seu sexe, és a dir, depenent si és home o dona.

L'àrea d'Educació Física té un paper primordial en el desenvolupament de la cura del propi cos, de la salut i en la millora de la forma física dels infants mitjançant la pràctica de diferents activitats esportives. Aquesta pot ser una àrea que ens pugui ajudar a fer desaparèixer, a través d'aquestes activitats, les representacions mentals que ens hem construït per determinar el que han de fer els infants segons si són nens o nenes, però la realitat és que això no s'ha aconseguit. Tal i com afirma Carbonero (2009) fins al moment, no podem gaudir d'una Educació Física sense jerarquies dominants, ni representativa per a tots els infants i, a més a més, és l'àrea on més podem veure reflectides les etiquetes de gènere.

Així doncs, es considera un tema de rellevància i que ens ha generat una motivació per dur a terme una recerca, ja que els estereotips de gènere es troben molt presents en el nostre dia a dia i ara és una realitat. “Aquests juguen un paper molt important i poden

influir negativament i en grau considerable en la manera com els infants s'apropen - o no -, a l'activitat esportiva" (Soler, 2008, p. 34).

Per comprendre la configuració d'aquests models de gènere que s'han format associats a l'esport, és necessari conèixer com s'han anat configurant al llarg de la història fins arribar a l'actualitat, així com també saber els tipus d'estereotips que encara avui dia podem trobar a les escoles (Soler, 2008).

MARC TEÒRIC

Recorregut històric de l'Educació Física amb el gènere fins l'actualitat

Des dels inicis de l'Educació Física a mitjans del segle XIX, ja es notaven les diferències entre l'activitat en l'educació dels nens i el restringit sistema de les nenes. Posteriorment amb la incorporació de moviments i escoles gimnàstiques (sueca, francesa, anglesa i alemana) es van introduir les primeres participacions de la dona en l'activitat física, que es basava en fer exercicis individuals i analítics, eliminant tot tipus d'interacció física entre elles (Illera, 2017).

Amb l'inici del segle XX, es van començar a formar les primeres mestres d'Educació Física, encara que aquesta decisió de formalitzar l'ensenyança femenina semblava un avenç cap a la igualtat educativa, això no va ser així. Els esports que realitzaven els nois eren per a fer-se homes, sent esports que implicaven prendre decisions, tenir un rol actiu, iniciativa i capacitat de lideratge. Les noies, en canvi, tal i com afirma Scraton (com s'ha citat a Illera, 2017) practicaven esports que no implicaven el contacte físic, realitzant activitats de camp dividit, donant prioritat al desenvolupament de la consciència moral mitjançant l'acceptació de les normes d'aquests jocs

Com bé diu Soler (2008) la instauració del franquisme a Espanya va tirar enrere tot el que s'havia aconseguit en aquella primera dècada d'aquest segle. Va començar a imperar la visió de la dona com a cuidadora de l'àmbit familiar, destacat el seu paper com a esposa i mare exemplar. "La societat espanyola en l'època franquista no estava preparada per veure a la dona gaudint de la realització d'esports individuals o col·lectius" (Manrique, 2003 citat de Illera, 2017, p. 4).

Així doncs, ens trobem que en aquesta època franquista no es considerava que l'esport encaixés a la vida i en l'espai de les dones, ja que podria posar en perill la gran funció que elles tenien, que era la maternitat.

En l'última etapa del franquisme sorgeixen moviments que reclamen la igualtat de la dona i l'home en l'àmbit educatiu (Illera, 2017). A partir de la Ley General de Educación (1970), es va establir l'escola mixta. Aquest model significava que podia haver-hi infants del mateix sexe en una mateixa escola per tal de rebre, en teoria, un tracte d'igualtat (Soler, 2008).

Amb aquesta norma, el model educatiu femení canvia, tenint que incorporar-se al model educatiu masculí vigent, una educació dissenyada i pensada per als homes. (Illera, 2017).

Ens trobem doncs que l'arribada de la democràcia va suposar una ruptura del model franquista. Es va produir un apropament cap a la igualtat de l'home i la dona, uns canvis que van trigar en estar reflexats en el currículum oficial d'Educació, fet que no és fins al 1990, amb la Ley Orgánica del Sistema Educativo, on es replanteja l'activitat educativa vigent amb la fi de proporcionar als nens i nenes una formació plena que els permeti confirmar la seva pròpia identitat. Per això, ara es busca eliminar del currículum tota referència i pràctica cap als esports "masculins" vigents d'aquesta àrea i la formulació de les seves propostes alternatives, com a esports cooperatius i considerats tant per a nens com per a nenes (Illera, 2017).

Avui en dia, ja comencem a sentir parlar d'un model escolar coeducatiu. "S'entén per coeducació el fet de contribuir a que es desenvolupin les capacitats i aptituds de les persones independentment del sexe al que pertanyin." (Illera, 2017, p.3). És a dir, un model d'educació en que el gènere dels infants no sigui motiu per fer diferències entre ells/es, que tot l'alumnat tingui les mateixes oportunitats de, en el cas de l'Educació Física, realitzar tots els esports i activitats que es plantegin.

Que ja s'utilitzi aquest concepte quan es parla d'educació, no vol dir que s'estigui duent a terme correctament a les escoles. La desigualtat encara es manté perquè segons Soler i Vilanova (2006):

"Ja no hi ha lleis que prohibeixin la pràctica esportiva de les dones, l'activitat física es recomana tant a nois com a noies, i es considera un dret de la ciutadania. La superació d'aquestes mentalitats i la igualtat legislativa assolida al llarg de la segona meitat del s.XX, doncs, ens poden portar a pensar que nois i noies ja tenen les mateixes oportunitats de fer esport, de manera que si algú s'ho proposa, és fàcil i ho pot aconseguir. Però si observem les dades, ens adonem que aquesta suposada igualtat aconseguida al llarg dels anys no és una igualtat real" (p.1).

Per tant, aquesta coeducació i aquesta suposada igualtat entre gèneres de cara a l'activitat física encara no és cap realitat.

Podem dir que malgrat no tinguem lleis o normes que estableixin diferències entre nens i nenes, de forma inconscient, encara construïm barreres difícils de superar tant per les nenes com pels nens.

El que diuen persones properes a nosaltres si fem una activitat o altra, encara ens importa i ens pesa massa a l'hora de fer o no fer una activitat esportiva o a l'hora d'escollir-ne una (Soler i Vilanova, 2006). Per aquesta raó hem de ser conscients de quins tipus d'estereotips de gènere parlem i com es poden presentar durant les classes d'Educació Física.

Els estereotips de gènere en relació amb l'Educació Física

Els infants al llarg del seu procés de socialització, interioritzen les normes socials del grup en què es troben i van aprenent a comportar-se de la manera que se'n espera. Van configurant la seva identitat segons allò que es considera apropiat per als nens i allò apropiat per a les nenes (Garcia Ferrando, Puig & Lagardera, 2002; Horne, Tomlison & Wannell, 2004 citat a Soler, 2008.). Aquestes construccions socials, com bé s'ha dit anteriorment podem anomenar-les estereotips de gènere i poden donar-se i desenvolupar-se a l'escola.

L'escola és una construcció social, igual que l'esport, on es donen un conjunt d'interaccions condicionades per la presència dels estereotips de gènere, i aquests influencien en el desenvolupament dels infants. (Soler, Prat, Juncà & Tirado, 2007 citat a Carbonero, 2009). A més a més, aquest procés de socialització que fan els infants, el fan a partir de l'exclusió, ja que els estereotips de gènere són excloents entre si, i allò que s'accepta que facin les nenes, no està acceptat per als nens, i a la inversa (Carbonero, 2009).

Per tant, hem d'anar en compte perquè encara que pensem que a l'escola es corregeixen aquestes etiquetes que s'han atribuït als nens i a les nenes, també pot ser un espai on es fomentin encara més aquestes diferències sense adonar-nos.

Aquestes accions, creences, normes i estereotips que es generen de manera involuntària per part de la societat i amb una total inconsciència, formen part del que avui en dia denominem el currículum ocult (Illera, 2017; Carbonero, L., Soler, S i Prat, M, 2015). Així doncs, tot i que el currículum oficial no doni lloc a aquestes diferències entre l'alumnat, com bé afirma Carbonero (2009), és l'ocult qui actua en paral·lel amb aquest,

i el que fa és “impregnar la pràctica de l’activitat física amb diferents situacions que els nens i nenes perceben i que després reproduïxen”(p.21).

L’Educació Física escolar és una àrea on es veuen reflectides aquestes diferències i de diferents maneres, ja que podem trobar estereotips de gènere vinculats al cos i a les actituds dels nens i de les nenes però també els podem trobar relacionats amb les activitats que es duen a terme. Aquests diferents estereotips, com ja s’ha esmentat abans, responen a un model exclouent (allò masculí exclou allò femení o a la inversa) i jeràrquic, ja que es considera millor allò que és masculí. (Soler, (2008) i Carbonero (2009)).

En aquest sentit, seguint les mateixes autores, podem trobar dos grans grups d’estereotips: Estereotips vinculats al cos i les actituds dels infants i estereotips vinculats a les activitats. Tots dos s’expliquen a continuació.

a) Estereotips vinculats al cos i les actituds dels infants.

Aquest tipus d’estereotips són aquells que fan referència a les actituds, emocions, qualitats físiques o habilitats bàsiques que s’esperen dels infants.

Soler (2008) primer de tot ens fa una llista de tots aquells estereotips que poden estar dins d’aquest grup i que pertanyen a les actituds:

“A la feminitat, s’hi associen actituds com: la inestabilitat emocional, la dolçor, emocions, la tendresa, la delicadesa, la comprensió, la sensibilitat, l’afectivitat, la passivitat, la dependència, la conformitat, la submissió, l’obediència, la modèstia, o la cooperació.

En el costat oposat, en un sistema dicotòmic, a la masculinitat s’hi associen actituds com: l’estabilitat i el control emocional, el dinamisme, l’agressivitat, la duresa, la independència, l’autoritat, l’inconformisme, la tenacitat, l’esperit emprenedor, el lideratge, l’èxit, o la competitivitat.” (p.35)

Veïem doncs com entre els dos gèneres s’hi associen unes actituds totalment diferents i oposades. Totes aquestes actituds, poden estar lligades als sentiments, marcats també per etiquetes de gènere (Carreras i Peraza (2011)). Per exemple, a les nenes se’ls permet plorar o tenir por, cosa que no és ben vista entre els nens, a qui sí es permet fer mostres de ràbia. “En l’entorn social occidental es valora especialment més el model masculí, que conté els sentiments i no expressa les emocions obertament.” (Acuña Franco, 1995)

Una de les altres característiques que es poden trobar dins d'aquest tipus d'estereotips, són les qualitats físiques de cadascú. Identifiquem als nois amb qualitats com a la potència, la resistència o la velocitat, entre d'altres. Els aspectes vinculats al morfotipus femení són la fragilitat, flexibilitat, coordinació, ritme, etc. (Vázquez & Álvarez, 1990 citat de Soler, 2008.)

Per últim, i continuant amb les aportacions de Soler (2008), ens afirma que les habilitats bàsiques també tenen una marca de gènere, identificant als nens amb models més atlètics i les nenes amb habilitats que requereixen més coordinació. Tot això, té les seves conseqüències:

“En conseqüència, les qualitats motores també tenen una assignació tradicional de gènere i, per això, els nens tendeixen habitualment a la motricitat bàsica, en grans espais i moviments bruscs, i en canvi les nenes tendeixen a la motricitat fina, en espais pròxims, amb moviments de precisió, coordinació, equilibri, etc.” (Soler, 2008, citat a Carbonero, 2009, p. 22).

Totes aquestes etiquetes que podem trobar dins d'aquest grup, majoritàriament tenen a veure en la creença de que les nenes són més passives, s'interessen menys per l'activitat física que els nens i que són menys hàbils que aquests. Però com ens afirma Carbonero (2009), aquestes idees, creences i actituds són reflex del que nosaltres mateixos, sobretot els adults, transmetem.

b) Estereotips vinculats a les activitats.

Les actituds, sentiments i característiques físiques que s'associen a la feminitat o a la masculinitat, descrites anteriorment, poden influir molt en el posicionament dels nens i nenes davant les diferents activitats que es duguin a terme a les classes d'Educació Física i poden portar-nos a actuar d'una manera determinada. (Soler, 2008 ; Bonamy, 2009; Carreras i Peraza, 2011).

Degut a que al morfotipus femení se l'associen característiques i habilitats totalment diferents i oposades al morfotipus masculí, ens trobem que també es fan diferències entre les activitats que les nenes haurien de dur a terme i a les que haurien d'optar els nens.

En aquest sentit Carbonero (2009) afirma que:

“Els nens solen optar per activitats on poden posar en pràctica la potència, la força, la resistència i molta competitivitat que, en general, és el que s’espera d’ells. En canvi, les nenes, escullen modalitats on puguin mostrar una bona expressió i control corporal, un adequat sentit del ritme, així com fer gala de la seva flexibilitat i delicadesa, que se suposa que pel fet de ser dones, ja ho han de tenir. A més, les noies s’allunyen de la competició perquè es dóna per cert que no estan interessades en ella, i que s’estimen més activitats cooperatives on no hi hagi oposició”(p.24)

Aquests diferents tipus d’activitats que s’han enumerat, diuen que depenent del gènere el qual pertanyin, reben un nom o un altre.

Les considerades més de dones, diuen que s’anomenen activitats roses, mentre que les que estan considerades d’home, són les activitats blaves. (Carbonero, 2009 ; Soler, 2008)

Tot i així, en els diversos estudis més actuals s’ha comprovat una evolució en aquest aspecte:

“En els últims anys, però, diversos estudis han anat comprovant una evolució en les actituds i preferències de la canalla envers les activitats físiques i esportives. Allò ha permès identificar un petit conjunt de pràctiques i esports que semblen acceptats per ambdós sexes, tot i que encara apareguin d’altres identificades exclusivament amb un o altre. Aquestes ‘noves’ activitats són les activitats conegudes com a activitats neutres” (Balagué, 1989; Vázquez, 2001; Riemer & Visio, 2003 citat a Carbonero, 2009, p. 24)”

Tot aquest procés de transformació de que les activitats etiquetades de gènere passin a ser neutres no només hauria de ser paper dels infants, sinó que el paper dels docents també es considera important i essencial per deixar de transmetre als nens i nenes aquestes diferències. Així doncs, com que aquest aspecte també s’ha remarcat en el primer tipus d’estereotips de gènere que podem trobar, es troba necessari afegir un apartat sobre quin és el rol del/la mestre/a d’Educació Física davant les construccions socials de gènere que es fan.

El paper del professorat d’Educació Física en la correcció dels estereotips de gènere

El paper del professorat davant les desigualtats que es produeixen entre el infants a l’hora de practicar activitat física és fonamental per ajudar a que aquestes no siguin presents a l’escola i per evitar fer transmissió d’elles. Tal i com està escrit a la Guia para

una Educación Física no sexista (1991) és important que els docents prenguin consciència d'aquest problema:

“Es importante que el profesorado tome conciencia de que existe un problema de tratamiento desigual en función del sexo, y que puede contribuir a mantenerlo por acción a veces inconsciente y en otras muchas ocasiones por omisión, es decir, porque no interviene educativamente para lograr eliminar esa desigualdad. Para tomar conciencia de esta situación, es necesario que analice sus propias actitudes para, en primer lugar, modificar su actuación y, en segundo lugar, para llevar el análisis sobre las diferentes atribuciones de género a la actividad física, presentes en nuestra sociedad, a sus propios alumnos y alumnas.” (p.43)

Així doncs, el professorat haurà de fer ús d'algunes estratègies per tal d'evitar activitats estereotipades. Trobem un recull a la Guia para una Educación Física no sexista (1991) de les considerades més essencials que són les següents: Fer ús de materials alternatius i asexualitzant els tradicionals; Proposar activitats des del punt de vista lúdic i no sempre competitives (nens contra nenes); Valorar les accions motrius dels infants de manera qualitativament i no només quantitativament; Evitar segregacions de gènere en l'organització de grups; Conèixer les habilitats i capacitats dels nostres alumnes per organitzar activitats on tots i totes puguin participar i, per últim, evitar qualsevol comentari sexista o frase estereotipada.

A banda d'aquestes estratègies a tenir en compte, ens trobem amb que la gestió de l'espai que fa el docent o de la manera que s'organitzen els alumnes en ell, pot ser un exemple d'estereotip. Les noies tendeixen a ocupar uns certs espais més reduïts i perifèrics, mentre que els nois solen ocupar els més amples i centrals i això ens pot donar informació de la clara desigualtat que hi ha en l'ús i distribució de l'espai de joc o en l'Educació Física. (Bonal i Tomé, 1997; Subirats i Tomé, 2007).

A vegades, aquestes distribucions que es produeixen, no és que els adults o els nens ho facin expressament, sinó que pot ser de manera automatitzada i que sorgeix d'una manera natural (Carbonero, 2009). A més a més, pot ser una demostració de que les nenes moltes vegades en l'àmbit de l'activitat física romanen en un segon pla.

Una altra qüestió que es planteja és la forma d'agrupar als alumnes a l'hora de fer les activitats. Hi ha un debat obert sobre aquest aspecte i podem dir que no sabem quina

és la millor manera per ajuntar-los. Vázquez (1990) citat a Soler (2008) ens ho explica així:

“Degut a la tradició històrica de l'Educació Física i a tot el que es va associar a la segregació per sexes, sovint s'entén que com més barreja de nens i nenes hi hagi més coeducativa serà la classe, de manera que es forcen situacions per formar parelles o equips mixtes, fins i tot en contra de la voluntat de l'alumnat. Tot i així, aquesta mesura és molt ambigua, ja que es poden produir efectes contraris als buscats i reforçar els estereotips de gènere” (p.102).

Així doncs, com s'ha dit anteriorment, ens trobem encara en debat sobre com haurien de ser les agrupacions dels infants durant les sessions sense que es puguin fomentar els estereotips. Grups mixtes? Grups del mateix gènere? Els escullen ells/es de manera lliure? Ho escull el/la mestre/a?.

Finalment, és important destacar el paper del professorat pel que fa a la interacció amb l'alumnat. No només és important el número de vegades que el/la mestre/a interacciona amb els nens i nenes, sinó que també ho és la manera en què ho fan. Molts dels estudis que s'han centrat en aquest aspecte tenen en comú que les maneres d'interacció entre un gènere i un altre són desiguals. D'aquesta manera ens ho explica Wright (1995): “S'elogia més sovint als nois, als quals se'ls anima a participar més intensament, i s'utilitza un llenguatge que reforça els estereotips: es destaca als nois per aspectes de rendiment i a les noies per qüestions d'aparença.” (Wright, 1995 citat a Soler, 2008, p.93)

Hem d'anar en compte doncs, no només amb qui el professorat es relaciona més, sinó que també fixar-nos de quina manera ho fan.

OBJECTIUS CONCRETS DE L'ESTUDI

A l'hora de plantejar els diversos objectius del treball, primer de tot es va pensar en una pregunta clau per a que a partir d'aquesta es pugui portar endavant i desenvolupar tot aquest estudi. La pregunta que es va plantejar va ser: De quina manera es presenten els estereotips de gènere a les classes d'Educació Física?

Així doncs, a partir d'aquesta pregunta i de la recerca d'informació, sorgeix el gran objectiu d'aquest treball: Analitzar la presència d'estereotips de gènere a les classes d'Educació Física de l'Escola Pérez Sala. Dins d'aquest en podem trobar tres més concrets, de manera que ens ajuda a concretar molt més l'objectiu principal. Són els següents:

1. Analitzar les relacions de gènere entre alumnes a les classes d'Educació Física.
2. Analitzar la interacció docent-alumnat en les classes d'Educació Física per comprendre les relacions de gènere.
3. Analitzar la postura del mestre/a en la reproducció/control dels estereotips de gènere.

MÈTODE

Disseny:

Aquest treball de recerca es desenvolupa a partir de la metodologia qualitativa, ja que es fa un anàlisi descriptiu. Ens permet descriure la realitat dels estereotips de gènere a les classes d'Educació Física d'una escola, l'escola Pérez Sala de Vilassar de Mar.

A més a més, la tipologia d'estudi és transversal, perquè s'estudia en un moment determinat, en aquest cas durant unes tres setmanes, i no durant un període molt llarg de temps.

Participants:

Els participants d'aquest estudi són els 50 alumnes de 6è (25 de 6è A i 25 de 6è B) de l'escola pública Pérez Sala de Vilassar de Mar i el mestre de l'especialitat d'Educació Física d'aquesta mateixa escola. Tant el mestre com els alumnes escollits ens poden permetre veure quina és la relació de gènere que tenen entre ells.

La selecció d'aquesta mostra és intencionada, fet que és on s'estan realitzant les pràctiques d'aquest quart any d'estudi del grau d'Educació Primària i això ens pot ajudar a conèixer millor aquest centre.

Instruments:

L'estudi es fa a partir de dos instruments¹, una observació sistemàtica i un qüestionari. En l'observació sistemàtica es fa una graella que s'omple a partir de l'observació de les classes d'Educació Física durant un temps determinat, en concret 3 setmanes, 2 dies per setmana. Aquest instrument ens ajuda a treballar tots els objectius del treball, ja que durant les observacions de les diferents sessions podem obtenir informació sobre la relació dels nens i nenes entre ells/es, la relació del/la mestre/a amb l'alumnat i també quina és la postura del professorat davant dels estereotips de gènere. Cal dir que alguns dels ítems utilitzats per a aquesta graella s'han extret de la Guia para una Educación no sexista (1991) i del decàleg anomenat "Jo sí incorporo la perspectiva de gènere a les Ciències de l'Activitat Física i l'Esport" (2018).

---

¹ Aneu a l'annex 1 per veure els dos instruments dissenyats.

A més a més, l'altre instrument, que és el qüestionari, es passa als 50 alumnes de sisè. Consta de 12 preguntes, 8 d'elles són tancades mentre que les 4 restant són de resposta oberta. Aquest instrument està molt centrat en poder extreure informació pel que fa a l'objectiu 1 i 2, és a dir, amb la relació de l'alumnat entre ell mateix i la relació del docent amb l'infant.

Procediment:

Després de la construcció del marc teòric, que és viu atès que sempre es pot canviar i modificar, dissenyem els instruments que ens serviran per recollir dades d'allò que volem obtenir informació i s'inicia el procés de recollida de dades a l'escola on s'estan realitzant les pràctiques. Primer realitzem l'observació al mestre d'educació física i als infants dels dos grups de sisè de primària durant quatre setmanes, dos dies cada setmana, i després passem el qüestionari als mateixos grups d'alumnat.

Un cop es passen els dos instruments, es realitza l'anàlisi de dades de l'observació sistemàtica i del qüestionari. Per obtenir les dades de l'observació es mira que la informació estigui ordenada en el mateix ordre dels ítems i es fa un anàlisi quantitatiu dades obtingudes, ja que les respostes obtingudes són tancades. Pel que fa al qüestionari ens permetrà extreure i analitzar dades de manera qualitativa i quantitativa, fet que hi ha algunes preguntes tancades però d'altres que són obertes.

DISCUSSIÓ DE RESULTATS

Després de dur a terme la graella sistemàtica d'observació durant tres setmanes (sis sessions) i el qüestionari als infants esmentat anteriorment, on s'han obtingut 40 respostes, tot seguit es mostren els resultats² que s'han obtingut junt amb l'anàlisi³ d'aquests per tal de donar resposta als tres objectius plantejats a l'inici de la investigació.

---

² Aneu a l'annex 2 per veure els resultats dels instruments.

³ Aneu a l'annex 3 per veure l'anàlisi dels resultats.

- **Objectiu 1: Identificar les relacions de gènere entre alumnes a les classes d'Educació Física.**

Pel que fa a aquest primer objectiu, tant al qüestionari com en la graella d'observació, s'ha tingut en compte les preferències que tenen els nens i les nenes a l'hora d'agrupar-se. Tot i que en el qüestionari la majoria de nens (71'4%) i la majoria de nenes (73'1%) afirmen que prefereixen ajuntar-se tant amb nens com amb nenes, els resultats obtinguts a l'observació no han sigut aquests. Dels sis dies observats, quatre d'ells han tingut oportunitat de fer agrupacions de manera lliure i, en tots aquests dies, s'ha vist com les agrupacions eren totalment diferenciades per gènere, és a dir, nenes amb nenes i nens amb nens.

En el qüestionari es va voler indagar més sobre aquest aspecte a la pregunta oberta final (Amb qui prefereixes jugar i per què?). Aquí s'han obtingut algunes respostes que cal destacar i que poden estar lligades amb les observacions:

Alumnat (nen): "M'agrada jugar amb els meus amics. A vegades puc jugar amb nenes però elles són més avorrides i no m'ho passo tan bé".

Alumnat (nena): "Normalment jugo amb nens perquè són més divertits i, en canvi, les nenes no són tan mogudes i són més tranquil·les."

Amb aquests exemples de respostes que s'han destacat tenim un clar exemple del primer tipus d'estereotips de gènere que es parla al marc teòric i que tenen a veure amb les actituds dels infants. Es relaciona amb la idea de Soler (2008) que afirma que les nenes se'ls associa una actitud de passivitat, de tendresa, delicadesa, etc.

S'ha analitzat també, mitjançant el qüestionari, si l'alumnat considera que hi ha activitats d'Educació Física que són només per a nens i si n'hi ha que són només per a nenes. Tots els nens responen que no hi ha activitats per a cada gènere, mentre que hi ha una de les 26 nenes preguntades que respon el contrari: *"Pels nens el futbol perquè per les nenes és com si no ens passessin la pilota"*. Tot i així, el 97'5% de l'alumnat creu no que no s'ha de fer cap diferència entre les activitats, per tant, no estan d'acord en la divisió que Soler (2008) assegura que els nens i les nenes encara continuen fent: hi ha activitats per a nenes (activitats roses) i activitats per a nens (activitats blaves). En canvi, a partir d'aquests resultats obtinguts es recolza el que Carbonero (2009) afirma sobre les anomenades activitats neutres. "En els últims anys, però, diversos estudis han anat comprovant una evolució en les actituds i preferències de la canalla envers les activitats físiques i esportives. Allò ha permès identificar un petit conjunt de pràctiques i esports

que semblen acceptats per ambdós sexes". (Balagué, 1989; Vázquez, 2001; Riemer & Visio, 2003 citat a Carbonero, 2009, p. 24)".

Continuant amb la informació que s'ha pogut obtenir referent a aquest primer objectiu tenim també l'observació sobre l'actitud dels infants vers als altres pel que fa al llenguatge, concretament sobre l'ús de frases estereotipades. En tres de les sis sessions els nens i nenes han fet ús d'alguna frase estereotipada, escrites a continuació:

- Alumnat (nena): *"Aquest nen és un bruto"*
- Alumnat (nena): *"Els nens corren molt millor"*
- Alumnat (nen): *"Que raro que una nena corri més que un nen"*

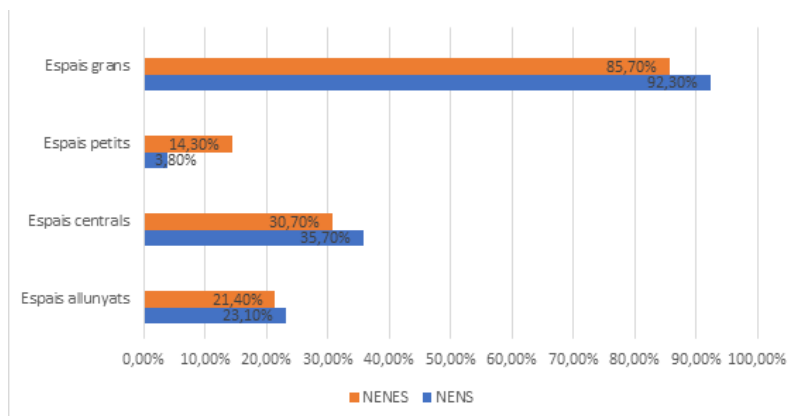
Aquest llenguatge utilitzat per part de l'alumnat, es pot classificar al tipus d'estereotips de gènere que determinen les qualitats físiques o habilitats bàsiques de cadascú, així com que els nens tenen més força que les nenes (1a frase) i més velocitat a diferència de les nenes (2a i 3a frase). Amb aquestes frases tenim exemples i podem donar sobre que les qualitats i les habilitats de les persones també tenen etiqueta (Soler, 2008).

Pel que fa a la relació de gènere entre l'alumnat també és important analitzar els espais que cadascú fa servir, ja que com s'ha dit anteriorment en la part teòrica, la distribució dels infants en aquests també poden ser senyal de diferències de gènere.

Sabem que aquesta distribució pot estar condicionada pel que digui el professorat, però s'ha observat també en les ocasions que els nens i les nenes podien ocupar els espais que volguessin per fer l'activitat marcada. De les sis sessions, en tres d'elles s'ha donat total llibertat pel que fa a aquest aspecte i s'ha vist que en totes elles, gairebé tots els nens es posicionaven al centre de la pista, mentre que les nenes, moltes d'elles preferien fer-ho en alguna cantonada, al costat de la porteria, o en espais pròxims al mur que delimita l'espai. Així doncs, el resultat d'aquesta observació ens dona peu a afirmar que "Els nens tendeixen a utilitzar els espais amplis i més centrals, i les nenes els espais més reduïts i perifèrics." (Bonal i Tomé, 1997; Subirats i Tomé, 2007).

Ara bé, a l'hora de fer la pregunta als/les alumnes de "Per quins espais prefereixes moure't durant les classes d'Educació Física?" ens trobem amb que els resultats, per part de les noies, disten molt del que s'ha obtingut amb la observació ja comentada:

Gràfic 1: Espais per on l'alumnat prefereix moure's durant les classes d'Educació Física.

Font: Elaboració pròpia

En aquest gràfic podem veure que les noies responen que els espais per on més els agrada moure's són els espais grans i els espais centrals. El mateix resultat obtenim amb els nens, tot i que hi ha una lleugera diferència entre uns i altres no varien els espais escollits.

Podem destacar el 14,3% de les nenes en els espais petits, ja que aquí sí que hi ha força diferència de percentatge amb els nens. Quan se'ls pregunta el perquè d'aquesta elecció, es pot destacar una resposta d'una nena:

Alumnat (nena): “ M'agraden els espais petits i llunyans perquè no m'agrada cridar l'atenció”

Amb aquesta resposta podem fer relació amb Carbonero (2009) que afirma que les nenes, moltes vegades, encara que sigui de manera totalment automàtica o natural, tendeixen a romandre més en segon pla que els nens.

- **Objectiu 2: Analitzar la interacció docent- alumnat en les classes d'Educació Física per comprendre les relacions de gènere.**

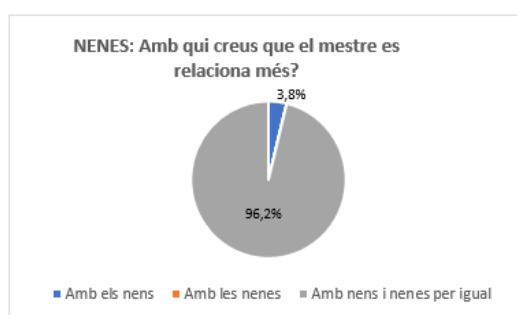
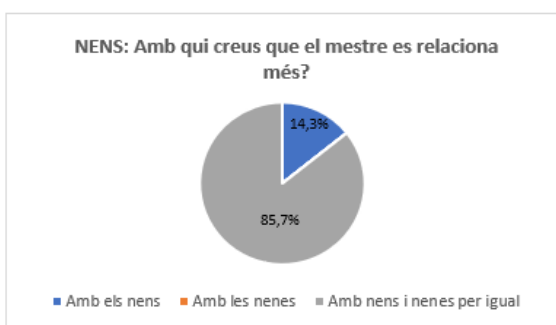
Per donar resposta a aquest objectiu també s'han utilitzat els dos instruments. Dins la interacció docent - alumnat tenim només la categoria del grau d'interacció que hi ha entre el mestre i els infants depenent del gènere al qual pertanyen.

Amb la graella d'observació sistemàtica, s'ha comptat durant les sessions observades el número de vegades que el mestre interaccionava amb nens fent preguntes, feedbacks i correccions, i el mateix s'ha observat amb les nenes. El resultat obtingut ha sigut molt semblant, ja que pel que fa a les preguntes i feedbacks, s'han comptat les mateixes vegades en els dos gèneres (2 vegades fent preguntes i 24 feedbacks). Només hi ha força diferència a les vegades que el mestre fa correccions (24 vegades als nens i 32 a les nenes).

Al qüestionari es van fer dues preguntes als infants relacionades també amb aquesta categoria, i aquest cop els resultats d'un instrument amb l'altre si que tenen força coincidència. En la primera pregunta el resultat va ser el següent:

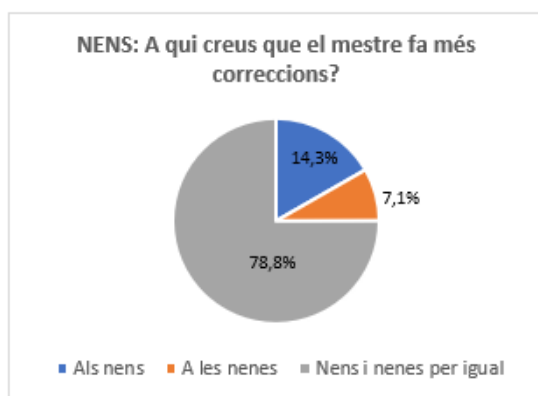
Gràfic 2: Preferències que l'alumnat creu que té el mestre a l'hora de relacionar-se amb ells/es.

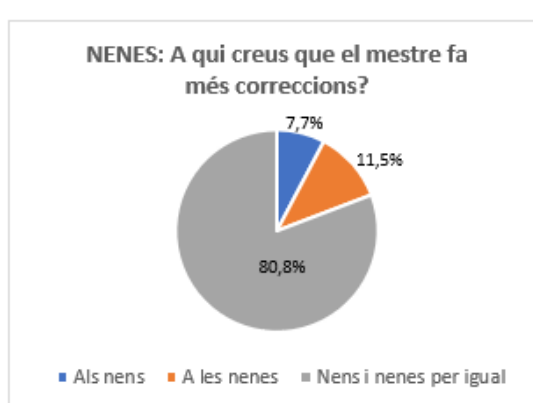
Font: Elaboració pròpia

Per tant veiem que la majoria dels nens amb un 85,7% de les nenes amb un 96,2% creuen que el mestre es relaciona igual tant amb uns com amb altres. El mateix ens trobem amb la segona pregunta que fa referència a qui fa més correccions durant les sessions:

Gràfic 3: Preferències que l'alumnat creu que té el mestre a l'hora de fer correccions a ells/es.

Font:

Elaboració pròpia

Observant els gràfics, veiem que torna a haver una gran majoria de nens (78,8%) i de nenes (80,8%) que creuen que el mestre fa les mateixes correccions a tots i a totes.

Així doncs, pel que fa a aquest objectiu, podem dir que la relació del mestre de l'escola amb el seu alumnat és força positiva i en aquest aspecte les noies no reben una atenció secundària. Però cal destacar que mitjançant l'observació, s'ha vist més correccions a les nenes que als nens, i això fa pensar que tot i que la relació sigui equilibrada amb tots i totes, les maneres de relacionar-se no són les mateixes. Tal i com ho remarca Wright (1995) citat a Soler (2008) sovint els nois reben més elogis mentre que les noies la interacció amb el mestre la reben a partir de correccions o d'aspectes més d'aparença.

Objectiu 3: Analitzar la postura del/la mestre/e en la reproducció/control dels estereotips de gènere.

A aquest tercer i últim objectiu de la recerca s'ha pogut donar resposta només a partir de l'observació sistemàtica. Les categories observades pel que fa a la postura del mestre d'Educació Física en la reproducció i control dels estereotips de gènere han estat: Les estratègies d'ensenyament que utilitza, el disseny i l'avaluació de les tasques, la manera d'enfocar les activitats (lúdiques o competitives entre gèneres), l'organització dels grups i l'ús del llenguatge estereotipat.

Pel que fa a les estratègies d'ensenyament s'ha vist que durant totes les sessions el mestre estableix estratègies per a que tothom pugui tenir els mateixos rols independentment del gènere i vetlla també per a que els diferents nivells dels infants no originin cap discriminació. A més a més, veiem que en la categoria de disseny i avaluació de tasques, en tot moment el docent procura que totes les tasques es puguin realitzar independentment del nivell que tingui l'alumnat, el material que proposa l'utilitzen tots i totes per iguals sense fer cap diferència, i a destacar l'avaluació, ja que el que més valora és el procés de millora que desenvolupen els nens i nenes respecte al seu nivell inicial. Així doncs, el mestre compleix alguns dels punts importants destacats per la Guia para una Educación no sexista (1991): Fer ús de materials alternatius i asexualitzant els tradicionals; Valorar les accions motrius dels infants de manera qualitativament i no només quantitativament; Conèixer les habilitats i capacitats dels nostres alumnes per organitzar activitats on tots i totes puguin participar.

Pel que fa a la categoria de la manera del mestre d'enfocar les activitats, ens trobem en que en dues de les sessions observades, aquest, encara que es creu que ho fa inconscientment, ha fomentat la competitivitat entre nens i nenes. S'han escoltat

comentaris que incitaven a la competició entre els dos gèneres, com per exemple: *“No em crec que us estigui guanyant l’equip revelació! (equip tot de nenes)”* *“Us estan guanyant les floripondies eh!”*.

Aquest punt també es troba a la Guia para una Educación no sexista (1990), és a dir, es remarca la importància de proposar activitats des del punt de vista lúdic i no sempre competitives (nens contra nenes). Podríem dir que en la majoria de les sessions, en quatre de les sis, aquest requisit sí que es compleix, però en les altres dues no del tot. Tot i que aquestes frases eren en to irònic i ningú es va ofendre, és una manera de transmetre estereotips de gènere, ja que a través d’aquestes paraules es dona a entendre que les nenes no haurien de ser millor que els nens i que si és així, és alguna cosa estranya.

Seguint amb aquest objectiu, s’ha analitzat també la manera d’organitzar els grups. Només en dues sessions el professorat ha posat la condició de que havien de formar equips mixtes, mentre que en les altres quatre ha deixat fer agrupacions de manera lliure. Com ja s’ha comentat en el primer objectiu, quan els deixava lliures, es feien grups sempre del mateix gènere, però el mestre en cap moment va decidir canviar-los o intentar que es barreassin més. En aquest aspecte, podríem dir que no ha evitat a segregació en l’organització dels agrupaments per gèneres, però tampoc sabem, com ja es va dir en el marc teòric, quina és la millor manera de fer-ho, ja que a vegades, com bé diu Vázquez (1990) citat a Soler (2008), si els barregem també pot ser una manera de reforçar estereotips perquè va en contra de la voluntat de l’alumnat i es pot originar algun conflicte.

L’última categoria analitzada ha estat l’ús del llenguatge estereotipat o sexista per part del mestre. Durant les sessions no sol fer comentaris d’aquest tipus, només s’han escoltat tres en totes les classes observades: *“Ets una figaflor”* (a una nena) i *“Ets una fluixa, vols donar-li més fort i no tenir por!”*(a una nena), *“Vaja animal!”* (a un nen). Però el cert és que encara que no n’hagi dit gaires, són comentaris totalment estereotipats que poden afectar en les idees de l’alumnat pel que fa al gènere, en concret sobre com han de ser o són pel que fa a les actituds i característiques físiques associades. Com veiem en la primera i segona frase dites a unes alumnes, se les relaciona com a persones sense força i amb actitud passiva, mentre que a la segona, que és dita a un nen, se’l etiqueta d’una actitud oposada a les seves companyes, que és la de tenir molta força. Aquest punt, a banda de complir el que ens diu Soler (2008) sobre les diferents característiques amb les que es relacionen als nens i a les nenes, és extret també de la Guia para una Educación no sexista (1991), que tracta d’evitar aquest tipus de llenguatge i veiem que no es compleix en la seva totalitat.

Dins aquesta categoria, i ja per finalitzar, trobem també l'ús del masculí genèric a l'hora de parlar, i és que durant totes les sessions, el mestre fa ús d'aquest vocabulari: "Els que tenen la pilota...!", "Aquells que l'encertin...", "Us heu d'ajuntar els que corren més amb els que corren més". Gairebé sempre, encara que es vulgui referir a tot l'alumnat, es comunica fent ús només del masculí. Per tant, tal i com afirma un altre cop Carbonero (2009), tot i que es faci de manera automatitzada i natural, és un clar exemple de que les nenes, normalment es troben en un segon pla en les classes d'activitat física.

CONCLUSIONS

Aquesta recerca es va iniciar amb l'objectiu general d'analitzar la presència d'estereotips de gènere a les classes d'Educació Física de l'Escola Pérez Sala, que com ja s'ha dit anteriorment, és l'escola on s'han realitzat les pràctiques durant aquest curs.

Pel que fa al primer objectiu d'aquest article, aprofito per agrair les col·laboracions dels infants de sisè de l'escola i del mestre d'Educació Física. Els resultats relacionats amb aquest objectiu podem dir que ens confirmen que, en l'escola on s'ha realitzat l'anàlisi, els infants quan es relacionen entre els seus companys i companyes, encara ho fan condicionats per les etiquetes de gènere que la societat transmet.

Respecte al segon objectiu els resultats ens indiquen que la relació entre aquests és força equilibrada, tots i totes reben més o menys la mateixa atenció del mestre d'Educació Física, tot i que en certes ocasions, encara que es relacionin les mateixes vegades, s'ha extret que, sobretot quan es tracta de fer correccions, als nens se'ls acostuma a animar més que a les nenes, ja que elles reben correccions amb un enfocament negatiu. Podríem dir doncs que en aquest segon objectiu els estereotips de gènere no es troben gaire presents, però encara no s'eviten del tot.

Per últim, el tercer objectiu, referent a l'anàlisi de la postura del mestre davant els estereotips de gènere, també s'ha pogut analitzar mitjançant l'observació i, per tant, també s'ha complert. Els resultats obtinguts són molt positius pel que fa a les estratègies i disseny de les activitats, als materials utilitzats i l'avaluació de les tasques, ja que en aquests aspectes no s'han trobat presents els estereotips. Ara bé, en altres categories, sobretot a la de fomentar la competitivitat entre gèneres i al llenguatge utilitzat, aquests sí han estat presents i caldria intentar evitar-ho.

Per concloure podem dir doncs que, tal i com afirmen Soler i Vilanova (2006), encara que avui en dia ja parlem d'una educació coeducativa, no vol dir que totes les diferències

i etiquetes de gènere hagin desaparegut, perquè com hem pogut comprovar amb aquesta recerca, encara es troben força presents.

Les limitacions que podem trobar en aquest estudi estan relacionades amb la mostra de participants i amb l'estudi de cas que s'ha escollit per observar els estereotips de gènere en les classes d'Educació Física. Pel que fa als participants, l'observació es fa a 50 infants i a un sol docent d'Educació Física. Només es veu la relació de gènere que hi ha entre aquests infants i amb aquest mestre.

Pel que fa a l'estudi de cas, tan sols es fa en una escola i, per tant, totes les dades que s'obtinguin, seran significatives per aquell únic context. Per a que aquesta observació sigui més àmplia i es pugui parlar d'una realitat més en general, s'hauria de dur a terme aquest estudi en altres escoles que tinguin altres contextos.

Les condicions ètiques estan basades en donar la informació de la finalitat d'aquest estudi a totes aquelles persones amb les que es fa la investigació, per tal de complir amb el seu dret de ser informats i per a que ens donin el seu consentiment⁴. A més a més, durant tot el procés es respecten els quatre principis ètics necessaris de la investigació, així com el principi de la justícia, de la beneficència, de la no maleficència i de l'autonomia.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Acuña Franco, Sara (1995). *Coeducación y tiempo libre*. Madrid: Editorial Popular.
- Bonal, X. (1997). *Las actitudes del profesorado ante la coeducación*. Graó. Biblioteca d'aula 114.
- Bonamy, M.B. (2009). *Las relaciones de género en el deporte y en la Educación Física*. Departamento de Educación Física.
- Carbonero, L. (2009) *Coeducació a l'etapa d'Educació Primària: estereotips de gènere, preferències i actituds a l'Educació Física i l'esport*. Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de l'Educació.

---

⁴ Aneu a l'annex 4 per veure els consentiments informats.

- Carbonero, L; Soler, S i Prat, M. (2015). *Els estereotips de gènere a l'Educació Física i l'esport en l'alumnat de primària: entre la reproducció i el canvi*. In & EF Innovació en educació física.
- Carreras, A i Peraza, C. (2011). *Coeducar des de l'àmbit local. Coeducar és prevenir la violència de gènere*. Diputació de Barcelona.
- Illera, J.M. (2017) *Los estereotipos de género que influyen en las clases de Educación Física*. Lecturas: Educación Física y Deportes, Revista Digital. Buenos Aires, Año 22, nº227.
- Mosquera, Maria José & Puig, Núria (2002). *Género y edad en el deporte*. A Manuel García Ferrando, Núria Puig & Francisco Lagardera (Eds.) Sociología del deporte (2a ed., pp. 99-126). Madrid: Alianza
- Octaedro Vázquez, B. & Álvarez Bueno, G. (Coords.) (1991). *Guía para una educación física no sexista*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia.
- Serra, P.; Soler, S i Vilanova, A (2018). *Jo sí incorporo la perspectiva de gènere a les Ciències de l'Activitat Física i l'Esport. Decàleg per al professorat universitari i personal investigador de Ciències de l'Activitat Física i l'Esport (CAFiE)*. Barcelona: Col·legi de Professionals de l'Activitat Física i de l'Esport de Catalunya.
- Soler, S. (2008): *“Les relacions de gènere en l'Educació Física a l'escola Primària. Anàlisi dels processos de reproducció, resistència i canvi a l'aula”*. Tesi Doctoral, UAB – INEFC Barcelona.
- Soler, S. & Vilanova, A. (2006). *Buscant la igualtat contemplant la diferència*. Barcelona: Consell Català de l'Esport.
- Subirats, M & Tomé, A. (2007) *Balones fuera. Reconstruir los espacios desde la coeducación*. (2ª ed) Barcelona.